

ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ БІБЛІОТЕК, МУЗЕЇВ, АРХІВІВ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Висвітлюються результати аналізу щодо виявлення форм взаємодії бібліотек, музеїв, архівів в Україні та зарубіжних країнах. Визначаються найпоширеніші форми взаємодії, зокрема: партнерство в напрямі формування спільного електронного ресурсу, створення цифрових колекцій регіонального та місцевого рівнів.

Ключові слова: взаємодія бібліотек, музеїв, архівів; форми взаємодії; кооперація; співробітництво; партнерство; зарубіжний досвід.

Освещаются результаты анализа по выявлению форм взаимодействия библиотек, музеев, архивов в Украине и зарубежных странах. Определяются распространенные формы взаимодействия, в частности: партнерство в направлении формирования совместного электронного ресурса, создания цифровых коллекций регионального и местного значения.

Ключевые слова: взаимодействие библиотек, музеев, архивов; формы взаимодействия; кооперация, сотрудничество, партнерство; зарубежный опыт.

The results of the identification of interaction between libraries, museums and archives in Ukraine and foreign countries are highlights. The common forms of interaction is determined (which include: collaboration for the realization of national projects and programs; partnership towards forming a joint electronic resource, creating digital collections of regional and local importance.

Key words: interaction of libraries, museums, archives; forms of interaction; cooperation; collaboration; partnership; foreign experience.

У сучасних умовах, які характеризуються посиленням глобалізаційних процесів, розвитком телекомунікацій, Інтернет-технологій, постає посилення взаємодії між соціокультурними установами, що накопичують, зберігають, структурують, поширюють здобутки інтелектуальної, духовної, історичної та культурної спадщини. Особливо активно в умовах нової соціально-комунікаційної реальності відбувається співробітництво бібліотек, архівів, музеїв у провідних країнах світу. Проблема співпраці між ними є актуальною й в Україні, оскільки формування якісного електронного середовища соціальних комунікацій значною мірою залежить від процесів кооперації щодо створення спільного електронного ресурсу, спрямованого на забезпечення доступності культурної спадщини, що зберігається в бібліотечних, музейних та архівних фондах. Основним завданням є пошук форм такої співпраці, яка вможливить, насампе-

ред, ефективніше використання їх колективних ресурсів. Це зумовлює актуальність виявлення форм їх взаємодії на національному та міжнаціональному рівнях.

Різним аспектам співпраці бібліотек, архівів, музеїв присвячено статті українських та зарубіжних дослідників, зокрема: С. Г. Кулешова, А. Б. Антопольського, Ю. Зінкявічене, М. Бредлі (M. Bradley), Р. Ларсен, (R. Larsen), Р. Мартіна (R. Martin). У більшості праць увага акцентується на: розумінні інформаційно-ресурсної складової бібліотек, музеїв, архівів як єдиної цілісності; на їх спільних ознаках і відмінностях; проблемах інтеграції в єдиному інформаційному просторі; особливостях реалізації спільних проектів. Значний спектр підходів та поглядів на їх взаємодію потребує узагальнення варіантів комунікацій між ними для виявлення перспективних напрямів посилення співробітництва в Україні.

Мета статті — висвітлення результатів аналізу щодо форм взаємодії бібліотек, музеїв, архівів в Україні та зарубіжжі.

Як філософська категорія, взаємодія відображає процеси впливу різних об'єктів один на інший, їх взаємозумовленість. Це форма руху, розвитку, що визначає існування й структурну організацію будь-якої системи. З точки зору теорії соціальних комунікацій, взаємодія — це процес встановлення зв'язку між системами, який спричиняє зміни в кожній або в одній із них [5, с. 56]. Цей процес в умовах розвитку електронного середовища соціальних комунікацій є закономірним. На міжнародному рівні визнано необхідність інтеграції в єдиному інформаційному просторі об'єктів культурної спадщини людства, що зберігається у фондах різних інститутів пам'яті, зокрема бібліотек, музеїв, архівів. Успішна реалізація означеної соціальної місії бібліотек, музеїв, архівів зумовлює посилення взаємодії між ними на засадах співробітництва, партнерства, кооперації.

З метою виявлення форм взаємодії бібліотек, музеїв, архівів в Україні та зарубіжних країнах проаналізовано публікації американських, німецьких, англійських, датських, норвезьких, фінських, російських та інших авторів, в яких висвітлюється досвід щодо співробітництва бібліотек, музеїв, архівів в їх країнах; здійснено моніторинг українських бібліотечних, музейних та архівних сайтів.

На основі аналізу визначено такі основні форми взаємодії бібліотек, музеїв, архівів: створення на національному рівні спеціальних структур з метою координації спільних дій бібліотек, музеїв, архівів; реалізація спільних програм і проектів; інтеграція електронних ресурсів; організація спільних соціально значущих акцій та заходів, спільних виставок, конференцій; підготовка й випуск бібліографічних покажчиків, довідників (табл. 1).

Дані таблиці свідчать, що для організації та підтримки взаємодії бібліотек, музеїв та архівів у зарубіжних країнах, зокрема в США, Великобританії, Данії, Норвегії, створено спеціальні органи. Одним із таких органів є Рада музеїв, бібліотек та архівів у Великобританії (MLAC), створена в 1936 р. з метою подолання комунікаційних бар'єрів, пов'язаних із відмінностями в діяльності закладів трьох секторів [12]. Значний досвід в організації системних зв'язків між бібліотечними, музейними й архівними закладами має Спільний комітет архівів, бібліотек і музеїв у США, який об'єднує з 1970 р. представників професійних об'єднань: Товариства американських архіваріусів (SAA), Американської бібліотечної асоціації (ALA) й Американської асоціації музеїв (AAM) [8].

У Данії та Норвегії створено спеціальні комітети — ALM та ALM-utvikling відповідно [9-11], діяльність яких спрямована на: консолідацію зусиль бібліотек, музеїв, архівів щодо спільного розміщення архівних документів, бібліотечних інформаційних ресурсів та музейних об'єктів в електронному просторі й організації доступу до них; їх участь у збереженні культурної спадщини; вироблення спільних рішень у напрямі стандартизації спільних електронних ресурсів; координацію спільних дій. Крім цього, слід зазначити, що норвезький комітет ALM-utvikling є посередницьким органом взаємодії бібліотек, музеїв, архівів між скандинавськими країнами [11]. Для кооперації зусиль бібліотечних, музейних та архівних працівників у Фінляндії також створено спеціальну групу e-КАМ, у якій виокремлено дві підгрупи: діяльність першої спрямована на відбір документів та визначення пріоритетів поцифрування; друга відповідальна за прийняття рішень щодо фінансування проєктів [7].

Таблиця 1

Форми взаємодії бібліотек, музеїв, архівів

Країна	співробітництво	партнерство	кооперація	інше
Україна	Організація виставок; створення показчиків; участь у заходах один одного	Формування ЕБ «Культура України»	Консорціум «Історична Волинь»;	Конференції
Росія	Організація виставок; створення показчиків, довідників; участь у заходах один одного	Проєкти: «Наукова спадщина»; «LibMeta»	Електронні енциклопедії; Формування регіональних ресурсів	Конференції

Польща	Спільні заходи	Проект «МАК+»	Регіональні проекти	Конференції
США	Спільні заходи	Національні проекти і програми	Регіональні проекти	Спільний Комітет архівів, бібліотек і музеїв; конференції
Німеччина	Спільні заходи	Національні проекти «ВАМ»	Регіональні проекти	Конференції
Франція	Спільні заходи	Національні проекти		Конференції
Великобританія	Спільні заходи	Національні проекти і програми		Конференції; Рада музеїв, бібліотек та архівів
Данія	Спільні заходи		Регіональні та місцеві проекти	Комітет ALM, конференції
Норвегія	Спільні заходи	Національні проекти; БД знань		Норвезький орган ALM-utvikling, конференції
Фінляндія	Спільні заходи	Національні проекти	Регіональні та місцеві проекти	Група e-KAM; конференції
Швеція	Спільні заходи	Національні проекти		Конференції

Найпоширенішою формою взаємодії бібліотек, музеїв, архівів в умовах розвитку сучасних інформаційних технологій, електронних комунікацій є інтеграція їх інформаційних ресурсів. Процеси інтеграції відбуваються на місцевому, регіональному, державному й міждержавному рівнях у всіх країнах, що аналізувалися в процесі дослідження. Передусім це пов'язано із суспільним розумінням необхідності збереження культурної спадщини на засадах поцифрування бібліотечних, музейних і архівних фондів; створення комфортного середовища для використання інформаційних ресурсів бібліотек, музеїв та архівів; розширення їх спільної краєзнавчої діяльності.

У більшості європейських країн посилюються процеси інтеграції інформаційно-ресурсної складової бібліотек, музеїв, архівів у рамках міжнародних та національних програм і проектів. Наприклад, протягом декількох років реалізується інтернаціональний проект «Електронна бібліотека без кордонів», у якому беруть участь музеї

й бібліотеки Фінляндії, Норвегії, Росії та інших країн.

Слід також зазначити, що на державному рівні приймаються урядові програми щодо формування єдиного цифрового ландшафту культурної спадщини, зокрема: у 2010 р. в Польщі була ухвалена програма «Культура+», в рамках якої реалізується проєкт «МАК+», спрямований на забезпечення доступу до поцифрованих документів і бібліографічних БД; в Україні метою Державної цільової національної культурної програми створення єдиної інформаційно-бібліотечної системи «Бібліотека ХХІ» з 2011 р. визначено підвищення ефективності використання, забезпечення доступності культурної спадщини, що зберігається в бібліотечних, музейних та архівних фондах. Тобто основним аспектом взаємодії бібліотек, музеїв та архівів визнано інтеграцію їх інформаційних ресурсів, зосереджених в інформаційно-комунікаційних структурах, різноманітних за джерелом, датою створення, способами передавання й поширення, призначенням, змістом, обсягом, доступністю, соціальним статусом, режимом використання, рівнем сприймання, формою подання, структурними елементами культурного явища чи події тощо.

Проведений аналіз форм взаємодії бібліотек, музеїв та архівів свідчить, що результатами реалізації національних програм і проєктів є портали, електронні бібліотеки, які надають доступ до спільного електронного ресурсу бібліотек, музеїв та архівів у Німеччині, Великобританії, США, Литві, Франції, Польщі, скандинавських країнах, Росії, Україні. Водночас слід зазначити, що формування ЕБ «Культура України» відбувається за ініціативи Національної парламентської бібліотеки України [6]. Розвиток взаємодії різних культурних закладів України в рамках формування спільного електронного ресурсу збігається із загальнокультурними тенденціями.

Прикладом створення інтегрального порталу може слугувати литовський проєкт щодо поцифрування та поширення об'єктів культурної спадщини в електронному публічному секторі, зокрема манускриптів, газет, книжок, щоденників, цінних музейних експонатів, матеріалів археологічних розвідок [3]. Заслугує на увагу й російський досвід: в рамках програми РФФІ спільними зусиллями НПБ ім. К. Д. Ушинського, ДПНТБ Росії, Бібліотеки природних наук РАН, Державного Дарвінського музею, Архіву РАН створено портал LibMeta, що є прикладом розвинутого інформаційно-технологічного середовища інтеграції електронних колекцій наукової й культурної спадщини [1].

Слід зазначити, що в багатьох країнах ініційовано регіональні й місцеві проєкти, спрямовані на спільне розміщення музейних об'єктів, інформаційно-бібліотечних ресурсів та архівних документів в електронному просторі, до яких належать: реалізація декількох

проектів, спрямованих на розміщення фінської культурної спадщини в електронному середовищі соціальних комунікацій; розвиток місцевих проектів у Швеції, Данії, Німеччині, Росії, Україні.

Одним із них є проєкт Північної Ютландії в Данії — NOKS, у результаті реалізації якого створено БД з матеріалами про історію культури щодо бібліотек, музеїв та архівів [10]. Також регіональний краєзнавчий аспект втілюється в реалізації українського проєкту «Історична Волинь»; російського проєкту Архангельської ОУНБ та в європейських країнах, у яких беруть участь краєзнавчі, історичні музеї, місцеві архіви та публічні бібліотеки.

Як середовище інтеграції інформаційних ресурсів культури регіону в Росії поширюється створення електронних енциклопедій, зокрема формується електронна енциклопедія Санкт-Петербурга, яку російські дослідники розглядають як ядро культурних ресурсів, що об'єднує БД архівів, музеїв, бібліотек, органів охорони пам'яток історії та культури [2]. Формування спільного електронного ресурсу у формі енциклопедії сприяє вирішенню політичних, наукових, історичних, краєзнавчих, освітніх завдань та проблем підвищення регіональної туристичної привабливості.

Безперечно, інтеграційні процеси бібліотек, музеїв, архівів найчіткіше виявляються в: поєднанні потоків різної інформації; взаємодоповненості їх ресурсів на державному, міждержавному, регіональному та місцевому рівнях; поглибленні процесів формування інформаційного середовища культурної та наукової спадщини; підвищенні рівня краєзнавства. Проте відмінності між бібліотеками, музеями й архівами гальмують розвиток їх взаємодії в багатьох країнах, зокрема Україні. Головними перешкодами є: різниця в способах організації фондів, принципах їх обліку та каталогізації; невідповідність програмних платформ, форматів подання даних; застосування різних класифікаційних таблиць; відсутність єдиного тезауруса; недостатнє матеріально-технічне забезпечення. Серед важливих проблем інформаційно-ресурсної інтеграції також можна назвати [1; 2; 7; 8–11]:

- змістовні, зумовлені необхідністю визначення тематики й критеріїв відбору для поцифрування та представлення в спільних ресурсах;
- організаційні, пов'язані із визначенням та підтримкою механізмів взаємодії;
- технологічні, зумовлені організацією доступу до спільних ресурсів, створенням якісного пошукового апарату, забезпеченням можливості довготривалого збереження електронної інформації та даних;

- правові, спрямовані на забезпечення взаємовідносин між партнерами, зокрема в дотриманні норм авторського права, розробці відповідної нормативно-регламентуючої документації;
- психологічні, пов'язані з неготовністю працівників БМА співпрацювати, нерозумінням переваг взаємодії.

На основі аналізу з'ясовано, що в усіх країнах систематично проводяться міжнародні та регіональні конференції, в рамках яких дискутуються проблеми практичної взаємодії; спільних наукових розвідок; підготовки кадрів; розробки стандартів сумісності; перспектив розвитку співпраці між бібліотечними, музейними й архівними закладами. Слід зазначити, що в рамках конференцій «Короленківські читання», які щорічно організовує Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка, протягом останніх трьох років обговорюються проблеми й напрями взаємодії бібліотек, музеїв та архівів у рамках постійної секції «Бібліотеки, архіви, музеї: соціокомунікаційний обмін».

Серед поширених форм взаємодії бібліотек, музеїв, архівів можна назвати співробітництво, основане на їх фізичному сусідстві. Це — організація спільних заходів, виставок, здебільшого краєзнавчих. Нестандартним у цьому напрямі є досвід взаємодії бібліотек і музеїв Миколаївщини (Україна). Працівники Миколаївської обласної бібліотеки для юнацтва та Миколаївського обласного краєзнавчого музею зазначають, що створення пошуково-краєзнавчої групи сприяло розвитку співробітництва в таких формах: організація ліцею краєзнавчих знань; реалізація проекту «Про минуле в ім'я майбутнього», мета якого — дослідження нових і забутих фактів, персон; представлення музейних експонатів та бібліотечних документів у спільно організованих експозиціях; ініціація спільних конкурсів, експедицій [4].

У результаті аналізу виявлено й такі форми взаємодії бібліотек, музеїв, архівів: спільні підготовка й видання бібліографічних покажчиків, довідників. Прикладом такої співпраці може слугувати бібліографічний посібник «Розвиток музейної справи на Харківщині», підготовлений професорсько-викладацьким складом історичного факультету Харківського національного університету ім. Н. В. Каразіна спільно з працівниками ХДНБ ім. В. Г. Короленка та Державного архіву Харківської області.

Отже, розвиток взаємодії бібліотек, музеїв, архівів відбувається на засадах використання різних форм співробітництва, партнерства, кооперації.

Водночас, слід зазначити, що комунікаційна взаємодія бібліотечних, музейних та архівних установ виконується на недостатньому рівні, зокрема в Україні. Створення, відбір, структурування,

збереження й використання власних ресурсів кожна установа намагається здійснювати самостійно, без узгодження та координації з іншими. На нашу думку, недостатність процесів взаємодії в українському досвіді негативно позначається як на оперативності та якості використання культурних і наукових здобутків, так і на іміджі й подальшому розвитку бібліотек, музеїв та архівів як важливих компонентів соціальних комунікацій.

Слід наголосити, що розвиток співробітництва між різними установами сприяє розширенню комунікаційного процесу. Реалізація спільних проєктів, визначення різних форм взаємодії сприяє створенню атмосфери довіри між ними; підвищенню ефективності їх діяльності; розвитку системної єдності.

На користь визначення, розширення та розвитку різних форм взаємодії бібліотек, музеїв, архівів в Україні свідчать такі аргументи:

- бібліотечні, музейні, архівні заклади набувають можливості разом навчатися на основі різних підходів;
- співробітництво сприяє вирішенню складних питань, передусім на засадах використання потенціалу компетентних співробітників бібліотек, музеїв та архівів;
- реалізація спільних програм і проєктів створює умови для зміцнення позицій бібліотек, музеїв, архівів у суспільстві;
- розвиток партнерства сприяє організації оперативного доступу громадян суспільства до їх спільних колекцій;
- кооперація в напрямі поцифрування культурної й наукової спадщини сприяє економії матеріальних ресурсів, підвищенню якості електронних збірань;
- системні зв'язки розширюють можливості бібліотек, музеїв, архівів стосовно соціальних комунікацій; сприяють розвитку знань, культури в суспільстві, а також соціальній адаптації людини в складному сучасному світі.

Таким чином, процеси взаємодії бібліотек, музеїв, архівів посилюються. Взаємодія має всеохоплюючий характер і проявляється в різних формах, найпоширенішими з яких є: реалізація проєктів у напрямі формування спільного електронного ресурсу культурної спадщини; створення цифрових колекцій регіонального та місцевого рівнів; організація конференцій; співпраця в рамках окремих соціально значущих акцій та заходів.

Постає необхідність посилення розвитку системної взаємодії українських бібліотек, музеїв, архівів на національному й регіональному рівнях, що потребує подальшого дослідження процесів їх співробітництва, партнерства, кооперації в умовах історико-культурного середовища України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антопольский А. Б. Среда интеграции данных научных библиотек, архивов и музеев «LibMeta» / А. Б. Антопольский, О. М. Атаева, В. А. Серебряков // Информационные ресурсы России. — 2012. — № 5. — С. 8–12.
2. Гринфильд П. А. Политика интеграции информационных ресурсов по культуре на региональном уровне / П. А. Гринфильд, Т. Е. Мерсадыкова [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.nsl.ru. — Заглавие с экрана.
3. Зинкявичене Ю. Совместный проект архивов, библиотек и музеев Литвы — / Ю. Зинкявичене [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.epaveldas.lt. — Заглавие с экрана.
4. Иванова Н. В. Взаимодействие библиотек и музеев в развитии краеведческого движения на Николаевщине / Н. В. Иванова, Л. В. Редька [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.gpntb.ru. — Заглавие с экрана.
5. Ильганаева В. А. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / В. А. Ильганаева. — Х. : КП «Городская типография», 2009. — 392 с.
6. Микитенко А. Електронна бібліотека «Культура України» / А. Микитенко // Бібл. планета. — 2011. — № 1. — С. 5.
7. Чечикова Ю. С. Проекты оцифровки библиотечных и музейных коллекций в Финляндии / Ю. С. Чечикова // Библиотекосведение. — 2009. — № 1. — С. 95–100.
8. Bradley M. Collaboration between libraries, archives and museums: Essential for maintaining relevance in the Digital Age / M. Bradley // Journal of the American Society for Information Science and Technology. — 2010. — v.58, N 14. — P. 2205 — 2225.
9. Hedegaard R. The benefits of archives, libraries and museums working together. A Danish case of shared databases / Ruth Hedegaard // New Library World. — 2004, vol. 105. — №. 1202/1203. — P. 290–296.
10. Kirsten B. The cultural historical search base of Northern Jutland. An ALM project (Archive — Library — Museum) / Kirsten Boel, Mogens Thøgersen, Jens Topholm // Scandinavian Public Quarterly. — 2003, vol. 36. — №. 2. — P. 12–13.
11. Larsen R. The amalgamation of the Norwegian archive, library and museum sectors. As viewed by smaller special libraries / Relsen Larsen, Sidsel Moum // Scandinavian Public Quarterly. — 2003, vol. 36. — №. 2. — P. 4–8.
12. O'Neill B. A strategy for supporting and sustaining high quality research in the UK's Museums, Galleries, Libraries and Archives / B. O'Neill — [online] — Available : <http://www.britac.ac.uk/policy/ahrc-2006/museums/museums-galleries.cfm>

Надійшла до редколегії 11.11.2013 р.